

Küreselleşmenin Gündelik Hayatta Milliyetçiliğe Etkisi *

The Effect Of Globalization On Nationalism in Daily Life

ÖZET

Milliyetçilik 1789 Fransız Devriminde İmparatorlukların sona ermesiyle ortaya çıkmış, zamanla etkisini arttırmış, modern bir düşüncedir. İmparatorluklar zamanında “millet” kavramı bulunmamaktadır. Farklı dillere, farklı etnik yapıya, değişik inançlara sahip gruplar imparatorluklar içerisinde imparatora itaat ederek yönetilmektedirler. Yönetimde söz sahibi olmak isteyen bu grupların varlığı “millet” kavramını ortaya çıkarmıştır. Millet kavramı içerisinde dil, etnik yapı, mitler, din, tarihsel geçmiş vb. değişik özellikler yer alabilmektedir.

Milliyetçilik düşünürlerce “seküler din” olarak tanımlanmış ve ulus devlet yapısı içerisinde değerlendirilmiştir. Yirminci yüzyılda, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla soğuk savaş dönemi sona ermiş, milliyetçilik rüzgârı bütün dünyada artmış ve yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik duygu ve düşüncesi günümüzde bütün ülkelerde belirli oranlarda siyasi, ideolojik etkileri ile güçlü bir fenomen olarak bireylerin kimliklerine yerleşmiştir.

Küreselleşme, kimi düşünürlerce coğrafi keşiflerle başlamış ve o günden itibaren toplumsal etkisini tüm zamanlar boyunca sürdürmüştür. Ortak bir tanımla küreselleşme kavramı, sermayenin ve metanın sınırsız dolaşımını, teknolojik gelişmeler ile ulaşımın, iletişimin hızlandığı, bireyler, gruplar ve ülkeler arasında etkileşimin arttığı dinamik bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşmenin ulus devletlerin gücünü azalttığı, bütün dünyada homojen bir kültür (Batı kültürü) oluşturmaya çalıştığı vurgulanmaktadır. Küreselleşmenin bu etkilerine karşı bir tepki olarak milliyetçilik akımları da yoğunlaşmakta, bireyler post-modern yorumla savrulmamak için toplumsal aidiyet duygularını güçlendirerek milliyetçiliğe sarılmaktadırlar.

Toplumsal kimliklerini milliyetçilik ile ifade etmeye çalışan bireyler gündelik hayatlarında küreselleşme olgusunun değişik etkileriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Milliyetçilik, bireyin kendini ait hissettiği milletin ekonomik, kültürel, siyasi, ahlaki tüm alanlarda ileri götürme düşüncesini taşımaktadır. Milliyetçi düşüncesine sahip bireyler gündelik yaşam pratiklerinde bu düşünceleri doğrultusunda davranış gösterip, etkileşimde bulunmayı isterler.

Bu makalede, Millet, Milliyetçilik, Türk Milliyetçiliği, Küreselleşme ve Gündelik Hayat kavramları açıklanmaya ve gündelik yaşamlarında milliyetçilik duygu ve düşüncesine sahip bireylerin, küreselleşmenin kültürü homojenleştirme etkisiyle karşılaştığı pratiklere değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Küreselleşme, Gündelik Hayat

ABSTRACT

Nationalism emerged post-empires, evolving from groups seeking governance to modern nation-states. It encompasses language, ethnicity, and historical narratives. Considered a "secular religion," nationalism gained prominence post-Cold War, fostering new nation states after USSR and Yugoslavia's dissolution. Today, nationalism deeply influences individuals globally, shaping their identities amidst globalization's push for homogenization. Globalization, originating from geographical discoveries, facilitates capital flow and cultural exchange, challenging nation-state sovereignty. In response, nationalist movements surge, offering a sense of belonging amidst modernity. This interplay affects individuals, who navigate nationalist ideals in their daily lives, aiming to advance their nation economically, culturally, and morally. The article delves into Nation, Nationalism, Turkish Nationalism, Globalization, and Daily Life, exploring how globalization's cultural uniformity impacts individuals with nationalist sentiments.

Keywords: Nation, Nationalism, Globalization, Everyday Life

GİRİŞ

Bireylerde benlik oluşumu küçük yaşlarda başlayıp, aile, eğitim, iş yaşamı vb. sosyalizasyon süreçlerinde şekillenir. Birey her süreçte farklı kimlikler edinerek benlik duygusunu yeniden üretir. Birçok farklı kimliği içeren benlik ile varlığımızı toplumsal boyutta da gösteririz. Kendimizle aidiyet bağı kurduğumuz millete karşı hislerimiz bizde milliyetçilik duygusunu oluşturur. Milliyetçilik düşüncesi, vatan, dil, tarihi birliklik, mitler, etnik yapı, din vb. birçok unsuru ile toplumsal kimliğimizi güçlendirir, yaşam motivasyonumuzu artırır. Milliyetçilik, ulus devlet yapısı içerisindeki bireyleri bir arada tutan fenomenlerden belki de en güçlüsüdür.

Milliyetçilik duygusu ve düşüncesi yalnızca zihnimizde yer alan bir teori değildir. Milliyetçilik bir yaşam pratiği olarak gündelik hayatımızın her anında davranışlarımıza yön veren bir pusula niteliğindedir. Milliyetçilik, kendimizi

Erhan Erbay¹

Günce Demir²

How to Cite This Article

Erbay, E. & Demir, G. (2024).

“Küreselleşmenin Gündelik Hayatta Milliyetçiliğe Etkisi”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 10(3):356-362. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11391170>

Arrival: 16 February 2024

Published: 29 May 2024

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu makale Kırıkkale Üniversitesi SBE Sosyoloji Ana Bilim Dalında yürütülmekte olan “Küreselleşme Döneminde Bireylerde Milliyetçilik Algısı” başlıklı hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji A.B.D., Kırıkkale, Türkiye.

2 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji A.B.D., Kırıkkale, Türkiye.

ait hissettiğimiz milleti her alanda ileri götürme düşüncesi olmakla beraber tek başına da ahlaki bir düşüncedir. Milliyetçilik, “ben” olma düşüncesinin önüne “biz” olmayı koyduğu için erdemli olmayı da içinde barındırır.

Küreselleşme bütün güçleriyle ve hızıyla tüm toplumları ve sıradan insanların gündelik hayatlarını etkilemektedir. Küreselleşmecilerin bir iddiası olarak “*kültürün homojenleşmesi*” olgusu öne sürülmektedir. Küreselleşmenin birçok etmeni de bunu destekler niteliktedir. Milliyetçi düşünceye sahip bireyler, küreselleşmenin kültürel değerleri yok edici etkisine karşı gündelik yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu zorluğun derecesi ve toplumsal değişimlerin nasıl olacağı, yaşanarak öğrenebileceğimiz bir durum olarak görülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu makale henüz yayımlanmamış olan “*Küreselleşme Döneminde Bireylerde Milliyetçilik Algısı*” başlıklı tez çalışması için hazırlanmıştır. Literatür taraması yoluyla derleme makalesi oluşturacak şekilde tez konusunda yer alan kavramların açıklanması amaçlanmıştır.

Millet

Millet, toplumbilimcilerin başlangıç zamanı, içeriği ve kapsamı konusunda tam anlaşılmadıkları bir kavramdır. Eric Hobsbawm’ın belirttiği üzere, insan ilişkilerinde, toplumsal açıklamalarda önemli bir boyut olarak yer almaktadır. Fakat içeriği tam olarak belli değildir. *Milletler tarihi* de millet sözcüğünün modern anlamıyla on sekizinci yüzyıldan öteye gitmediğinden bahseder (Hobsbawm, 2020 , s. 15-17).

Ernest Renan’ın *Ulus* kavramına dair düşünceleri, Alsas Loren bölgesine dair Strauss’la yaptığı tartışmalarla şekillenir. Tartışmanın içeriği, Almanların geçmişte bu bölgeye sahip olduklarını, dil ve ırk olarak Cermen ırkı olduğu iddialarına karşılık Fransızların Ulus olmanın nesnel özelliklere bağlı olmayıp bireylerin özgür iradelerine ve kendi kendilerinin yerleşme hakkına dayandıklarını söylemeleridir. Renan ırk düşüncesine karşılık “*ulusların hakkı politikası*” ilkesini koyar (Renan, 2016, s. 26,27). Renan’a göre Fransızların bu bölgeye Ulus olarak yerleşme istekleri *dil ve ırk* özelliklerinin önünde yer almaktadır. Bir diğer ifadeyle ulus olmak toplumsal açıdan en önemli amaçlardan birisi olarak ele alınırken aynı zamanda kültürel öğelerin gösteri alanı olarak da değer taşımaktadır.

Gellner’in ulus kavramına göre, bir ulusun üyesi olmak doğuştan gelen bir özellik değildir. Ulus da devlet gibi olumsuzluk içerir, zorunluluk değil. Ulus düşüncesinde devletin önceden var olması gerektiği tartışılır bir konudur. Bu bağlamda ulus düşüncesinde aynı ulustan iki kişi aynı kültürü paylaşmalıdır. Kültür, işaretler, çağrışımlar, iletişim sistemi ve davranışların birlikteliği anlamındadır. İki insan aynı ulusun üyesi olduklarını karşılıklı kabul ettiklerinde aynı ulusun üyesi olurlar. Ulusun üyeleri aynı dili konuşan, birbirlerine karşı ortak hak ve ödevler olduğunu kabul eden topluluklardır (Gellner, 2022, s. 75,76). Gellner ulus kavramında kültüre vurgu yapar. Ulus ancak onu oluşturan bireylerin taşıdığı ortak kültür ve bu kültürün yansımaları üzerinden kendini göstermektedir. Ulusun mensupları ortak paydalarda buluşarak ulusa anlam yüklemekte ve onu daha değerli kılmaktadır.

Hobsbawm’a göre, bir millete ait olma veya bağlılık gösterme; Bir toplumsal varoluşu ve bireysel kimliği ifade edebilme yolu olarak görülmektedir. Sorun farklı millet sınıflandırılmasında hangi kriterlerin ele alınacağına ilişkindir (Hobsbawm, 2020 , s. 19). Hobsbawm bir milleti diğerlerinden *a priori* (deneyden önce) olarak açıklamanın mümkün olmadığını söyler (Hobsbawm, 2020 , s. 19). Hobsbawm bir millete aidiyet bağı kurmayı veya toplumsal kimlik edinmeyi bireyin kendi varoluş çabası olarak görür. Birey kendini var ettikçe ulusu da var eder ve onu değerli kılar.

Anthony D. Smith’e göre millet, tarihi geçmişi, ortak mitleri, simgeleri, tarihi bir toprağı/yurdu/vatanı, bütünsel bir kültürü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve yükümlülükleri paylaşan, karmaşık yapıları içeren insan topluluğu olarak işlevsel yönüyle tanımlanmaktadır (Smith, 2022, s. 32). Anthony D. Smith millet tanımında böylece birçok unsura yer vermektedir.

Renan, Ulus kavramında Irk’ın yer almasını (etnografik kaynakları) doğru bulmaz ve siyasete dayandırmak istemez. Modern ulusların kuruluşunda etnografik yapının yeri olmadığını, ırk kavramının politik alanda olmaması gerektiğini söyler. Dil için, farklı birkaç dilin konuşulduğu toplumlarda birliktelik için tek dil zorunluluğun doğru olmadığını, keza din için de homojen inanç gösteren kitlelerin olmadığını, devlet dini olmayacağını söyler (Renan, 2016, s. 45-48).

Hobsbawm, milletleri açıklamak üzere kullanılan dil, etnik köken, ortak topraklar, ortak tarih, kültür gibi nesnel kriterlerin bazı grupları milletleştirirken bazı grupları neden milletleştirmedikleri sorusunun sorar. Bu sorusuyla millet tanımına dair bu unsurların mutlak olmadığını söyler. Bir millete kendini ait hissetmede o kimliği sahiplenip seçmek öznel bir tanım olarak kullanılmaktadır. Millet tanımında nesnel ve öznel kriterler yetersiz olup yanlıcıdır, ayrıca bu kriterler çoğu zaman propaganda amaçlı kullanılmaktadır (Hobsbawm, 2020 , s. 20-23).

Anderson antropolojiye dayanarak ulus'un sınırlı ve egemen olarak hayal edilmiş bir siyasi topluluk olduğunu söyler. Küçük bir ulusun üyeleri bile birbirlerini tanıyamaz fakat düşüncesinde birlik, beraberlik hayalini taşır. Ulus sınırlı olarak hayal edilir, nüfusu en fazla olan ulusun bile sınırları vardır ve hiçbir ulus tüm insanlığı kapsamaz. Ulus egemen olarak hayal edilir ve egemenlik içinde birey Tanrıya tabi olsa bile özgürlüğü devlet tarafından sınırlanır. Nihayetinde ulus topluluğu bir cemaat olarak hayal edilir, her ne kadar eşitsizlik ve sömürü içerse de ulus olmak derin bir yoldaşlık olarak hissedilir ve bu hayaller uğruna kardeşlik için ölmeye razı olunmaktadır (Smith, 2022, s. 24-26). Anderson'un ulus kavramını hayali cemaat olarak ele alması, toplumbilimsel bir buluş olarak gözükmektedir. Zihinde yaratılan bir ulus düşüncesinin pratiğe dökülmesi kuşkusuz yüksek mücadele gücü içermektedir.

Hobsbawm'a göre, Milliyetçilik terimi Gellner'in tanımı ile benzer olup politik birim ile milli birimin uyumunu içerir. Millet değişmez asli bir birim değildir, yakın bir dönemi içermekte ve modern teritoryal bir devletle "ulus devlet"le ilişkilendirilir. Milletlerin bir kader gibi doğuştan geldiği bir mittir, bazı kültürler milliyetçilik ile icat edilirler. Dolayısıyla milliyetçilik milletleri ve devleti yaratır. Millet, üstten oluşturulabileceği gibi sıradan insanlar tarafından milli olmaları gerekmeden, milliyetçiliği ihtiyaçları, çıkarları doğrultusunda kurabilirler (Hobsbawm, 2020, s. 24-26). Hobsbawm milliyetçiliği millete önceler ve ulus devletin sınırlarıyla milleti örtüşdürür.

Renan'a göre Ulus; birincisi geçmişte ve ikincisi gelecekte olmak üzere iki ruhani eksene dayalıdır. Geçmişte yaşanan acıları, zaferleri içeren (geçmişte çekilen acılar zaferlerden daha birleştiricidir), atalardan kalan bir miras ve şimdilerde ortak karar alabilme iradesi ile gelecekte bir arada yaşama arzusu ve umudu Ulus oluşturmada en önemli sosyal sermayedir. Sparta marşında yer alan "siz ne idiyeniz biz oyuz siz neyseniz biz o olacağız" cümlesi ata kültürüne yapılan vurgu ile her vatanın, ulusun marşdır (Renan, 2016, s. 50).

Millet kelimesi etimolojik olarak Latince "natio" kelimesinden Fransızca "nacion" kelimesine ve İngilizce "nation" kelimesine uzanır ve Latince kan bağıını ima ederek ortak atalara vurgu yapar. Fahri Atasoy'a göre, ortak atalar tarihi figürleri içerir ve milletleşmede önemli rol oynar. Millet kavramı tarihi bir geçmiş, ortak bir soy, dil ve kültür birliği olan topluluklar için ayrıca uluslararası ilişkilerde egemen bir devlet veya ülke anlamında kullanılmaktadır (Atasoy, Milliyetçilik Tartışmaları, 2020, s. 13).

Özkırmı, bazı yazarların din, dil, ırk gibi nesnel unsurlara, bazılarının ise, millet bilinci, aidiyet duygusu gibi öznel unsurlara millet kavramında yer verdiğini, büyük bir kısım yazarların ise millet kavramında nesnel ve öznel unsurlara birlikte yer verdiğini söyler. Özkırmı, millet ve milliyetçilik kavramlarının ne ölçüde modern olduklarına dair sorulara cevap olarak kuramları "ilkçi" (primordialist) ve "modernist" yaklaşımlar olarak iki başlıkta ele alır; İlkçi yerine "özçü" (essentialist), modernist yerine "araçsalcı" (instrumentalist), "yapılanmacı" (constructivist) terimleri de kullanılmaktadır. Bu iki sınıflandırmayı ara yol olarak tanımlayan etno-sembolcüler de üçüncü bir kategori oluşturmaktadır (Özkırmı, 2019, s. 66-70). İlkçi (primordialist) yaklaşım tam anlamıyla bir kuram değil, bir bakış açısı olarak, milletlerin eskiçağlardan beri var olan doğal yapılar olduğunu belirtir. İlkçi yaklaşımda kullanılan İngilizce *Primordializm* kelimesini kullananın ilk olarak İngiliz tarihçi Edward Shils olduğu ve kelimenin "başlangıçtan beri var olan" ve "ilk yaratılan ya da geliştirilen" olmak üzere iki anlam içerdiğini söyler (Özkırmı, 2019, s. 74-75). Özkırmı millet ve milliyetçilik kavramlarını kuramsal olarak sınıflandırarak tanımların karmaşıklığını gidermeye çalışmıştır.

Modernist yaklaşımı benimseyenlerin ortak düşüncesine göre; milletler ve milliyetçilik düşüncesinin kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerin sonucunda oluştuğu, son birkaç yüzyıla ait olduğu, eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak sosyal, siyasi ve ekonomik koşulların olmadığı yönündedir. Milletler milliyetçilik çağında sosyal bir gerçekliktir ve milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil (Özkırmı, 2019, s. 96-97).

Özkırmı, Etno-sembolcü yaklaşımda; *ethno-symbolist* teriminin anlamının, milliyetçilik kavramında ağırlığı etnik kültüre veren kuramcılar için kullanıldığını, modernist açıklamaları yetersiz gören ve ilkçiliği kabul etmeyen Anthony D. Smith, John Hutchinson, John Armstrong gibi kuramcılarının, iki kuramdan bir orta yol kuram oluşturmaya çalıştıklarını, ilkçiler ve modernistlere göre daha benzer tezler öne sürdüklerini söyler. Etno-sembolcüler için milletlerin gelişimi uzun bir zamana yayılır. Bu etnik geçmişi dikkate almadan millet tanımı yapılmamalıdır ve günümüzdeki milletler geçmişteki etnik topluluklardan oluşmaktadır. Etno-sembolcülere göre, geçmişten gelen semboller, mitler, gelenekler, merasimler, günümüzün milliyetçiliğinin özünü oluşturur. Etno-sembolcüler milliyetçiliği kapitalizm, sanayileşme gibi modern süreçlere bağlamanın yetersiz olacağını söyleyerek modernistlerden ayrıldıkları gibi, milletlerin modern dönemde etnik kültürlerle şekillendiğini söyleyerek de ilkçilerden ayrılırlar (Özkırmı, 2019, s. 190-191).

Ziya Gökalp'e göre millet tanımında ırk, kavim, coğrafya, siyaset ve irade belirleyici unsurlar olmayıp, dilce, dince, ahlakça ve estetik hislerde ortak olan aynı terbiyeye sahip bireylerin oluşturduğu topluluğu işaret eder (Gökalp, 2020,

s. 21). Ziya Gökalp bu açıklamasında milleti kültür birlikteliği olarak görür. Kültür Gökalp için bir ulusun can damarıdır. Ulus ancak ortak paylaşımlarla nesiller arası aktarılabilir.

Atasoy'a göre, Batı dünyası Descartes, Bacon, Locke, Kant gibi büyük filozoflarca Aydınlanma dönemi yaşamış, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile sosyal değişimler gerçekleştirmiş, Skolastik dönem bitmiş, teokratik yönetimler, krallıklar yıkılmış, Sanayi Devrimi ile pekişen kapitalizm Batı Toplumlarında köklü değişiklikler oluşturmuş ve yeni modern bir yapılanma ile Batı Toplumu laik, demokratik sisteme dönüşmüş ve bu sistemin temel ögesi *milletler* olmuştur (Atasoy, Milliyetçilik Tartışmaları, 2020, s. 15). Atasoy'un millet tanımı modernist yaklaşımın örneğini göstermektedir.

Milliyetçilik

Milliyetçiliği duygu ve düşünce bütünlüğü, davranış ve sosyal etkileşimlerimizde temel bir yapı ve hayatımızda bir gaye olarak gördüğümüzde "*Milli Kimlik*" olgusu ön plana çıkmaktadır. Antony D. Smith bireysel kimliğin oluşumunu Antik Yunan edebiyatında Sofokles'in Kral Oedipus trajedisindeki Oedipus'un kimliğinde açıklar. Kral Oedipus'un, baba, koca, kral, kahraman olarak birçok rolü/kimliği vardır. Bireyin kimliği sahip olduğu ailevi, ülkesel, sınıfsal, cinsel, etnik rol ve kültürel kategorilerden oluşmaktadır. Bu kimlikler değişebilir, ortadan kalkabilir ve toplumsal sınıflara dayanabilir. Bireyin kimliğini oluşturan kategoriler, cinsiyet, mekân veya ülke kategorisi, sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisi, dinsel kategorilerdir (Smith, 2022, s. 17-21). Ben kimim? veya sen kimsin? Sorularına verilecek cevaplarda beklenen açıklama, toplumsala yaptığı vurgu ile aidiyet duygusu içerdiğini düşündüğümüz milleti açıklamaktır. Aidiyet duyduğumuz milletin olması varoluşumuzun temel göstergelerinden birisidir.

Özkırmılı'ya göre, milliyetçilik tartışmalarında kaosun çözülmesi için *-Millet nedir? Milliyetçilik nedir? - Milletler ve milliyetçilikler ne zaman doğmuştur? Milletler ne ölçüde modern oluşumlardır? Farklı milliyetçilik türleri var mıdır?* gibi kuramsal sorulara cevap verilmesi gerekir (Özkırmılı, 2019, s. 64). Özkırmılı'nın soruları bu kavramların toplumsal çözümlemesinde başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır.

Gellner, ulusçuluğa dair düşüncelerini sosyoloji, siyaset bilimi ve tarihçilikten değil, antropoloji ve felsefi birikiminden alır. Toplumsal örgütlenmenin işlevi antropoloji yanını, toplumun nesnel bilgisine deneysel ve rasyonel ulaşılabilmesi ise felsefi yanını oluşturuyordu. Ulusçuluğu modernliğin işlevi olarak düşünmekte ve toplumsal örgütlenme ve kültürün ayırt edici bir biçimi olarak modernliği görmekte ve ulusçuluğun sanayileşme ile ortaya çıktığını söylemekteydi (Gellner, 2022, s. 25-28).

Smith milli kimliğin unsurları olarak; az da olsa bir siyasi topluluğun olması, teritoryal bir ülkeye/toprağa sahip olmak (bahsedilen bu toprak tarihsel olarak, yurt ve halkın beşiği anlamlarını içermelidir), diğer unsurlar ise herkese ait ortak düzenlemelerin olduğu yasaları ve kurumlarıyla tek bir siyasi irade olarak vatan fikri olması ayrıca halkı bir arada tutan ortak bir hissiyat ve kültürün olmasıdır. (Smith, 2022, s. 24-26).

Özkırmılı Connor'un bahsettiği "*millet*" ve "*devlet*" kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmasından, örneğin Birleşmiş Milletler isimlendirilmesinde "*devlet*" yerine "*millet*" kelimesinin kullanılmasından ayrıca, "*etnisite*" (ethnicity), "*ilkçilik*" (primordializm), "*çoğulculuk*" (pluralism), "*kavimcilik*" (tribalism), "*bölgecilik*" (regionalizm), "*toplulukçuluk*" (communialism) kavramlarının tanımlanmasındaki zorluklardan bahseder ve bu kavramların millet ve milliyetçilik kavramlarıyla ilişkisinin belirsizliğinin tartışmalara yol açtığını söyler (Özkırmılı, 2019, s. 66). Gündelik yaşamımızda da millet ve devlet kavramları birbirinin yerine rahatlıkla kullanılmaktadır. Siyasi söylemlerde ise devlet ve millet kavramlarının eşdeğer olarak kullanılması siyasetçilerin stratejik yöntemi olarak göze çarpmaktadır.

Smith, Batılı kimlik modelinde milletleri, gelenekler, mitler, ortak tarih, simge ve anılar içermekle beraber farklı kültür toplulukları olarak görürken, Batılı olmayan modelde ise ayırıcı özelliğin doğuştan gelen "*etnik*" millet kavramında bulunduğunu açıklar. Modern dünyada "*kim*" olduğumuzu bilme ortak bir kültür aracılığıyla sağlanır ve milli kimlik duygusu kolektif kişiliğin ayırt edici kültürün içinde tanımlanır. Bu kültür ile bireysel kendiliğimize ait, "*otantik kendi*"yi buluruz (Smith, 2022, s. 27-36). Smith'in "*otantik kendi*" olmadaki kültür vurgusu Ziya Gökalp'in *Millet* kavramındaki kültüre yaptığı vurgunun benzeridir.

Gellner'in ulusçuluk duygusu, var olan ulusların yarattığı bir duygu değil, bu duygu ile var olmayan ulusların yaratıldığını söyler. Bazı koşulların, (yazılı anadil, toprağı belirli bir devlet, belirli bir din) ulusları biçimlendirmede etkili olabileceğini fakat bunların ulusçuluk öncesinde ulusları oluşturmadığını söyler. Gellner'in ulusçuluk tanımı şöyledir; ulusçuluk siyasal birim ile ulusal birimin kesiştiğini öngören siyasi bir ilke olup, ulusçu duygu ve bu ilkenin çığnemesinin oluşturduğu tepki veya ulusçuluğun gerçekleşmesinden duyulan mutluluk, ulusçuluğa can veren bir duygudur. Gellner ulusçuluk tanımında devlet kavramına ağırlık verir ve ulusçuluk sorununun devletsiz toplumlarda ortaya çıkmayacağını, devlet olmadığında sınırların ulusun sınırlarıyla da çakışmasının söz konusu olmadığını söyler

(Gellner, 2022, s. 69-73). Gellner'in milliyetçilik duygusu milletten önce gelmekte ve milleti oluşturmada motivasyon sağlamaktadır.

Atasoy'a göre, tarihçi E. Carr, milletlerin oluşmaya Ortaçağ sonrası başladığı, ulusların oluşma döneminin Fransız Devrimi ve Napolyon savaşları ile sona erdiğini, Fransız Devrimi ile ikinci dönemde milliyetçiliğin arttığını söyler bunun sebebinin de J.Jack Rousseau'nun halkın iradesine göre oluşan otoritenin meşruluğu ile topluma verdiği önemi ayrıca E. Durkheim'in de "toplumsal şuur" olarak açıkladığı "Genel İstem" özelliğini milliyetçilik ruhunun işaretleri olarak gösterir (Atasoy, Milliyetçilik Tartışmaları, 2020, s. 41-42). Milliyetçiliğin modern bir düşünce olarak kabul edilmesi, halkın iradesine sahip otoritenin meşruiyetini ilahi bir güçten değil toplumun bilincinden alması, halka dayalı olmasındandır.

Özkırmıllı milliyetçilik tanımlarında; Kellas'ın "milliyetçiliğin bir ideoloji ve davranış şekli" olduğunu, Gellner'in "siyasi bir ilke" olarak, Smith'in "ideolojik bir hareket olarak", Kedourie'nin "bir doktrin" olarak, Calhoun'un "bir söylem" olarak tanımladıklarını açıklar (Özkırmıllı, 2019, s. 67).

Milliyetçilik tartışmaları ontolojik temel bir soru ile başlar, "insanlık alemi bir bütün müdür? Yoksa farklı sosyo-kültürel varlıklardan mı oluşur?" Bu soruya verilecek cevaba göre Milliyetçi veya Evrenselci bir görüş oluşturulur. Dünyada belirli toplumsal grupların, milletlerin varlığı sosyal bir olgudur. Sosyoloji bilimi bunu kültür felsefesi ve tarih felsefesi yardımı ile açıklamaktadır. Milletlerin varlığı konusunda farklı düşünceler ise asıl olanın insanlık olduğunu, dünyanın tek bir vatan, bütün insanların da tek millet olduğunu dolayısıyla ayrı milliyetçiliklere gerek olmadığını, bu ayrımların yapay olduğunu evrenselci ve hümanist fikirlere dayanarak açıklamaktadırlar. Tevfik Fikret "Haluk'un Amentüsü" adlı şiirinde "yeryüzü vatanım, insan soyu milletimdir benim" diyerek Kozmopolitizmin ülkemizdeki öncü isimlerinden olmuştur (Atasoy, Milliyetçilik Tartışmaları, 2020, s. 229-230). Atasoy, milliyetçilik-evrenselcilik dikotomisinde başlangıç noktası oluşturacak felsefi soruları sorarak tartışmanın zeminini belirlemiştir. Tartışma bu şekilde biçimlenerek teoriden pratiğe yönelip sosyal olguları açıklamaya çalışmaktadır.

Türk Milliyetçiliği

Ziya Gökalp, Türkçülüğün ilk önce Avrupa'da Turquerie denilen, (Türkiye'de üretilen, halılar, kilimler, çiniler, ipekli ve yün dokumalar, tezhipler, mangallar, şamdanlar vb. Türk sanatı eserlerine olan ilgiyle bu eşyalardan oluşan Türk odalarının kurulması, Avrupalı ressamların Türklerin yaşamıyla ilgili tablo yapmaları, Türkleri anlatan kitaplar yayınlamaları) hareketle ortaya çıktığını söyler. Sonrasında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde (Rusya, Almanya, Macaristan, Fransa, İngiltere, Danimarka) Türkiyat (Türkoloji) çalışmaları ile eski Türkler (Hunlar, Moğollar) üzerine yapılan arkeolojik araştırmalarda, Türklerin eski bir millet ve medeniyet olduğu, geniş topraklar üzerinde dünya egemenliğine yakışır devletler kurduğunu ortaya koymuşlardır (Gökalp, 2020, s. 5-6).

Ziya Gökalp Türkçülüğün oluşumu ile ilgili olarak, Fransız tarihçi Deuignes'in Türkler, Hunlar ve Moğollarla ilgili yazdığı *Büyük Tarih*, İngiliz bilim insanı Sir Davids Lumley'in Türk Dil Bilgisini içeren "Kitab-ı İlmü Nafi" (Yaralı Bilim Kitabı) ile düşün dünyasının gelişmesi ve İstanbul'da bir akademi (Encümenidaniş) kurulmasını gösterir. Ahmet Vefik Paşa'nın *Şecere-i Türkiye'yi* (Türklerin Soy Kütüğü) Türkçeye çevirmesi, *Lehçe-i Osmani* (Osmanlı Lehçesi) isimli Türk sözlüğü hazırlaması, askeri okullardan sorumlu Süleyman Paşa'nın Türkçülüğü Askeri okullara sokmak amacıyla *Tarih-i Alem* (Dünya Tarihi) eseri yazması örnek verilebilir. Ayrıca Süleyman Paşa'nın yine *Esmayı Türkiye* (Türk İsimleri) isimli eseri yayımlamasıyla Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa'yı Türkçülüğün ilk babaları olarak gösterir. Ziya Gökalp, Azeri Türkçesi ile komedi yazar Mirza Fethali Ahundof, Kırım'da Tercüman gazetesini çıkaran ve Türkçülük ilkesi olarak "dilde, fikirde ve işte birlik" olan İsmail Gasprinski (Gaspralı İsmail), tıbbiye'de Türkçülüğü anlatan Hüseyinzade Ali Bey, "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" dizeleriyle "Cenge Giderken" şiirini yazan Türk Şairi lakaplı Mehmet Emin Yurdakul, Leon Cahun'un Asya Tarihine Giriş kitabının Türklerle ilgili kısmını Türkçeye çeviren Necip Asım Bey, İkdam gazetesini Türkçülüğün yayın organı haline getiren Ahmet Cevdet Bey ayrıca Emrullah Efendi, Velet Çelebi gibi değerli düşünür ve yazarları Türkçülüğün ilk savunucuları olarak görmektedir (Gökalp, 2020, s. 6-10). Ziya Gökalp, Türkçülük araştırmalarında Türk dili, Türk tarihi, Türk edebiyatı üzerine elde ettiği veriler ile Türk Milleti kavramını oluştururken esas belirleyici unsuru *Kültüre* vermiştir.

Ziya Gökalp'e göre, "Üç Tarzı Siyaset" makalesinde yaptığı analiz ile Türk birliğini savunan Akçuraoğlu Yusuf Bey ile Ferit Bey, dilde sadeliği savunan Ömer Seyfettin, Genç Kalemler dergisinin başyazarı Ali Canip Bey, Altın Ordu makalesini yayınlayan Ahmet Hikmet Bey, Halide Edip'in "Yeni Turan" romanını yayınlaması, Türkyurdu Dergisi ve Türk Ocağı cemiyetinin kurulması, Fuat Köprülü'nün Türkoloji çalışmaları, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfki, Refik Halit, Reşat Nuri Bey gibi yazarlar, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vala Nurettin Bey gibi şairlerle beraber Türk Düşün dünyası son derece genişlemiştir.

Atasoy'a göre, milliyetçi insan şahsi çıkar, dünya zevkleri peşinde koşmaz, milli değerlerini, milli ülkülerini el üstünde tutar. Günübürlük heveslere itibar etmez, hayallere kapılmaz, tarihi tecrübelerden faydalanır akıl ilkelerini esas alır ve öyle davranır. Milliyetçi aydınlar da Millet'in zor durumlarında bu esaslara göre hareket eder, zorlukları aşmak için özverili, gerçeklere dayalı, akılcı çözümler üretirler. Nitekim Osmanlı'nın son dönemlerinde Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük tartışmalarında bir avuç Türkçü aydın bu şekilde düşünmüş, davranmış, Turan ülküsünün hayal olduğunu söyleyerek milli mücadele verilir Osmanlı'dan kalan bir avuç yurt toprağını kurtarmışlar ve inançlarından hiçbir taviz vermeyerek toplumu peşinden sürükleyip zafere ulaştırmışlardır (Atasoy, Milliyetçilik Tartışmaları, 2020, s. 226). Atasoy'un milliyetçi insan tasvirinde, toplumcu düşünceye sahip, milletine bağlı, şahsi çıkar düşünmeyen, akli ön plana alan etik unsurlar yer almaktadır.

Ziya Gökalp'e göre Türkçülük Türk milletini yükseltmek gagesidir. Türkçülüğün ideallerini yakından uzağa doğru, Türkiye'cilik, Oğuzlar veya Türkmen'cilik ve Turancılık olarak açıklar. Ziya Gökalp Türkçülüğün Esaslarını, 1-Dilde Türkçülük, 2-Estetik Türkçülük, 3-Ahlaki Türkçülük, 4-Hukukta Türkçülük, 5-Dinde Türkçülük, 6-Ekonomide Türkçülük, 7-Politikada Türkçülük, 8-Felsefede Türkçülük başlıklarında olmak üzere belirlemiştir (Gökalp, 2020, s. 15-27).

Küreselleşme

"Küreselleşme" çağdaş döneme vurgu yapan kavram olarak öncelikle ekonomi yayınlarında yer alırken, 1990'lı yıllarda çok kullanılmaya başlanmış ve bazı bilim dallarında üst kategori (*Leitkategorie*) haline gelmiş ve *küreselleşme*, *küresellik*, *küresel tarih* veya *küresel kapitalizm* terimleriyle ilgili yazın oldukça genişlemektedir. Yirminci yüzyılın ellili yıllarında "atom çağı", altmışlı yetmişli yıllarında "endüstri toplumu", bazı yazarlarca "geç kapitalizm" denilirken, seksenli yıllarda "risk toplumu" öne çıkmış ve "post-modern" terimi müphem özelliğiyle yer almıştır. Küreselleşme kavramı ise daha üst düzeyde meta bir kavram olarak tüketim ve iletişim vasıtasıyla Batılı-modern bir hayatı göstermek üzere bütün evlerin içine nüfuz etmiştir. Ekonomik olarak serbest piyasanın devlet düzenlemelerinden ayrılması, iletişimin hızı ve kapasitesinin artması, bilgi-işlem alanında sürekli teknolojik gelişmelerin artması ile arz ve talebin nicel ve nitel artışı dolayısıyla dünyanın küçülmesi ve uzaklıkların birbirine bağlanması küreselleşmenin özellikleridir. Bu açıklamanın ışığında "küreselleşme" terimi zamanın ruhunu göstermesi açısından yaşadığımız çağa uygun bir kavramdır (Jurgen Osterhammel, 2021, s. 7-8).

Anthony Giddens basit anlamda modernliği, on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimindeki değişiklikler olarak tanımlar (Giddens, 2021, s. 9).

Günümüz insanının farklı bir çağda olduğunu kabule dair öne sürülecek gerekçe, bireylerin gündelik yaşantısının dünya çapındaki pek çok ağa bağlı olmasıdır. Bu doğrultuda Martin Albrow "küresel bir çağ", Ulrich Beck-Anthony Giddens "ikinci modernite", Timothy Garton Ash "kozmpolis" kavramlarını kullanırken, Küreselleşme tanımlarında Dünya çapında ilişkilerin ve etkileşimlerin artması, yayılması ve hızlanması yer almaktadır (Jurgen Osterhammel, 2021, s. 8).

Atasoy küreselleşme kavramının sosyolojik bir gerçeklik içerip içermediği, modernizm ve sömürgeciliğin devamı olup olmadığı veya ideolojik, sosyolojik bir kuram olup olmadığı, küreselleşmenin belirli odaklarca hazırlanmış projeler olup olmadığı yönünde tereddütler içerdiğini açıklamaktadır. Atasoy, küreselleşme tanımlarına ilişkin yaptığı incelemede kavramın, neo-liberalizmle, ekonomik (mal ve sermayenin sınır tanımazlığı) ve teknolojik (iletişim, ulaşım) gelişmelere gönderme yaptığını; Guillen'in açıklamasıyla "Global Düşün Lokal Davran" sloganı içerdiğini; Robertson'un yorumuyla, insanların günümüzü anlama ve algılama biçimi olarak "küresel bütün" haline getirildiğini; Giddens'in tanımında da, dünyanın tamamında ticari mallar, insan, bilgi, hizmet, para ve kültürün yoğun akış sürecinde olduğunu belirtmektedir (Atasoy, 2018, s. 103-105).

Jurgen Habermas'a göre, *Küreselleşme* bitmiş değil devam eden bir süreçtir. Ayrıca ulaşım, iletişim ve ekonomik ilişkilerin ulusal sınırları aşarak geliştiği bir süreci içerdiğini söylemektedir. Günümüzün hava ulaşımı, uydu teknolojisi, dijital iletişim olanakları yoğun iletişim şebekesi (*network*) üretmiştir. Malların iletimi, ulaşım olanak sağlayan yollar ve yine, mal, sermaye ve bilginin elektronik yolla aktarılması, insan- doğa arasındaki dolaşım olarak hepsi "şebeke" (*network*) kavramını anahtar hale getirmiştir (Habermas, 2018, s. 83-84).

George Ritzer "Toplumun McDonaldlaştırılması" adlı eserinde, McDonald's firmasının 1955 yılında faaliyete başladığını 1994 yılında 99 milyar, 2013 yılında ise 300 milyardan fazla hamburger satarak, Mc Donald's yönetim sisteminin dünyanın değişik yerlerindeki birçok farklı toplumu nasıl derinden etkileyen bir süreç olduğunu Küreselleşmenin bir ikonu olarak anlatmaktadır (Ritzer, 2022, s. 17).

McDonaldlaşma ABD'den tüm dünyaya yayılan ve kuşatan bir süreç olup, *McDonaldlaşma teorisi* çoğu bilim insanlarının küreselleşme teorisi olarak görülmektedir. Ritzer'e göre O'Byrne ve Hensby McDonaldlaşmayı; 1-Bir

süreç veya süreçler dizisidir, 2- Akışkandır, 3-İnsanların, nesnelerin, mekanların ve bilginin küresel akışıdır şeklinde tanımlamaktadır (Ritzer, 2022, s. 326-327).

Küreselleşme kavramının bir ucunda, yeniden büyüme olacağı, refahın artacağı bir çağ olarak olumlu görüşler olduğu gibi demokrasi, insan hakları, işçi emekçi kesim, yoksul ülkeler ve küresel çevre sorunları karşısında Batılı ülkeler ve Çin'in egemenliğinin artacağı şeklinde olumsuz görüşler içeren taraf da bulunmaktadır. Küreselleşme kavramında; birinci olarak, küreselleşme ile ulus devletlerin piyasa aktörlerine karşı gücünü yitirmekte olduğu, kamu hizmetlerinin ve sosyal devlet anlayışının azalması ile hükümetlerin meşruiyetlerinin zayıflayacağı düşünülür. İkinci olarak, iletişim sektörünün hızla gelişmesi, Batılı-Amerikan Kitle Kültür Endüstrisinin genişlemesi ile homojen bir kültür oluşmasına tepki olarak yerel özelliklerin ve kimliğin savunulması ile yeni hareketlerin ortaya çıkması (Ronald Robertson homojenleşme ve heterojenleşmenin eş zamanlılığını “özel evrenselleşmesi ve evrenselin özelleşmesi” olarak tanımlamış ve “*Küyerelleşme*” kavramını kullanmıştır) gösterilir. Üçüncü özellik olarak, bilginin, metanın, insanların kısa zamanda büyük uzaklıkları kat etmesi (David Harvey’ de bu durumu “*zaman-mekân sıkışması*” olarak açıklar) olarak düşünülmektedir (Jurgen Osterhammel, 2021, s. 8-12).

E. Fuat Keyman da küreselleşme ile ilgili analizinde; küreselleşmenin modern bir durum olduğunu, Fordizmin birikim krizinde değişiklik yaptığını fakat dünyada eşitsiz gelişmenin engellenemediği ve kapitalizmin küreselleşmenin en belirgin özelliği olduğunu söyler. Dengesiz, eşitsiz gelişmenin yerel ile evrenselin eklemelenmesi ve çeşitlilik içinde birlik olunması küreselleşme ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Ayrıca ulus-devletin de evrenselleşmesini içerir. Bu anlamda küreselleşme süreci, modernite, kapitalist üretim ilişkileri ve devlet sistemi arasındaki mekânsal ve zamansal olarak oluşan *eklemelenme* ilişkisini açıklamaktadır. Fakat kapitalist üretim tarzı ve küreselleşme ilişkisi kurmak indirgemeci bir yorum içerir ve Edward Said’in de haklı serzenişi ile modernite ve devlet sistemi ilişkilerini gündeme getirmeyen yalnız üretim içerikli bir küreselleşme kavramı Avrupa merkezli bir söylem olmaktadır. Bu doğrultuda Keyman, küreselleşme sürecinin yalnız kapitalizmle ilişkisi olmayıp Batı modernitesinin farklılıkları ötekileştirme düşüncesini içeren Oryantalizm ile de ilişkilendirilmesini ve kapitalizm-oryantalizm ekseninde düşünülmesi gerektiğini açıklamaktadır (Keyman, 2002).

Küreselleşme kavramında, Martin Albrow yeni bir yönelişin çerçevesini belirterek çevre sorunlarını küresel ekosistem olarak ele alır. Kitle imha silahları küresel tehdit içerir, iletişim sistemleri piyasalar tüm dünyaya yayılmıştır ve küresellik refleksif olmuştur. Manuel Castells ise küreselleşmeyi bir “*network toplumu*” olarak tanımlayarak artık bilgisayar teknolojisi sayesinde sosyal ilişkiler bir devlet topraklarından ayrı bir şekilde organize olabilmekte, ekonomi ve politika büyük hiyerarşik yapılarla değil gevşek, yatay network ağlar ile örgütlenebildiğini açıklar (Jurgen Osterhammel, 2021, s. 13).

Habermas, küreselleşmenin a) devletlerde yürütmenin etkinliğine ve hukukun tesis edilmesine, b) teritoryal devletin egemenlik yapısına, c) toplumsal kimliğe ve d) ulusal devletlerin demokratik meşruiyetlerine nasıl etkisi olacağına bilinmezlik taşıdığına vurgu yapar. Küreselleşmenin ulusal birlikleri bir şekilde etkilediğini söylemektedir. Buna göre, küresel piyasalar ile kitlesel üretim, tüketim, kitle iletişimi ve standart ürünler (A.B.D. kontrolünde) dünyaya yayılmaktadır, Aynı tüketim ürünleri, aynı blucin modası, aynı filmler, müzikler dünyanın her tarafındaki gençlere ulaşmakta, aynı dil (çoğunlukla İngilizce), Batı'nın kullandığı zaman dilimleri bütün dünyada ulusal kültürleri yontmakta ve milli gelenekler zayıflamaktadır. Milli kültürleri yok edecek şekilde homojen kültür kurulmasına tepki olarak milli kültürlerle sahip çıkılmasıyla melez biçimler oluşmaktadır (Habermas, 2018, s. 87-97).

Giddens, modernliğin temel karakteristikleri bazı özelliklerini açıklar. Modern toplumların değişim hızının çok fazla, değişim alanının çok geniş ve modern dönem kurumlarının doğasının farklı olmasını *süreksizlikler* içerdiğini belirtir. Modern dönemde *güvenliğe karşı tehlike ve güvene karşı risk* kavramlarının oluşması; bazı yazarlarca da ana değiştirici olarak görülen *Kapitalizm*; kendi iç bütünlüğü içinde sınırlandırılmış sistem olan *Ulus Devlet* yapılarını öne sürer. Modernlik öncesinde zaman nerede? sorusu mekân kavramıyla ilişkili iken mekanik saatin icadı ile zaman mekândan dışlanarak *zaman uzam ayrılmasını* gösterir. Modern kurumların gelişimiyle ilgili olarak *simgesel işaretlerin* (bir mübadele aracı olarak para) yaratılması ve *uzmanlık sistemlerinin kurulması* (doktor, mühendis, avukat vb. profesyonel kişilere danışma) başlıklarında *yerinden çıkarma düzeneği* içerdiğini açıklar. Geleneksel kültürde öncekilerin deneyimlerine saygı gösterilir ve simgelerine değer verilirken *modernliğin düşünümüllüğü* doğrultusunda artık davranışların, eylemlerin yeni bilgiler ışığında sürekli değerlendirilerek yapıcı olarak değiştirilmesini gösterir (Giddens, 2021).

McDonald's sistemi, Freerich W. Taylor'un Bilimsel Yönetim ilkelerinin ve Ford otomobil endüstrisinde kullanılan montaj hattı sisteminin hazır yiyecek endüstrisinde kullanılmasıdır. Kroc, bürokrasi, bilimsel yönetim ve montaj hattı ilkelerini Mc Donald kardeşlerin ürünleriyle birleştirdi, ulusal ve uluslararası bayilik sistemiyle yiyecek ürünlerini pazarladı ve bu anlamıyla 20. Yüzyılın rasyonelleşme birikimlerini yansıttı. McDonaldlaşma sistemi, kullanıcılar

(hazır yiyecek, restoranlar, vb.) çalışanlar ve müşteriler üzerinde, *verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim* olmak üzere dört boyutta etkilemektedir (Ritzer, 2022, s. 66-90).

Giddens modernliğin üç temel kaynağını 1-*Zaman ve uzamın ayrılması*, 2- *Yerinden çıkarma düzeneklerinin gelişimi* ve 3-*Bilginin düşününsel temellükü* olarak belirtmektedir. Modernliğin kurumsal boyutları olarak da 1-*Kapitalizm* (rekabetçi emek, sermaye ve ürün piyasaları), 2-*Endüstriyalizm* (doğanın kullanılması ve dönüştürülmesi), 3-*Gözetleme* (bilginin ve toplumun denetlenmesi), 4- *Askeri iktidar* (savaşın endüstrileşmesi ve şiddet araçlarının kontrolü) şeklinde açıklamaktadır (Giddens, 2021, s. 57-63).

Mehmet Ali Kılıçbay'a göre, on birinci yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan kapitalizm belirli bir mekânda sıkışmayacağı için bütün dünyayı fethetmiştir. Küreselleşmenin diğer unsurlarını paranteze alan Batı Avrupa önce kendi içinde savaşmış (din savaşları, merkantilizm ve ulus devlet) sonra sömürgeler oluşturmuş ve bütün bunları askeri güç kullanarak yapmış ve yapmaktadır. Günümüzde küreselleşme ile Batı, dini tasfiye ederek onu folklorik bir unsur haline getirmiştir. Önceleri bütün dünyada kabul edilen *lingua franca* yerini artık İngilizceye bırakmış, artık *McDonalds* ve *Levi's* imparatorlukları oluşmuş, yerellikler marjinalleşmiş, trans-nasyonal oluşumlara karşı ulus-devletler milliyetçiliklerini abartılı hale getirmiş, etnik mikro milliyetçilikler bir tepki olarak çoğalmış, eski aidiyetler kimlikler yeniden sorgulanmış ve yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda kapitalist uygarlık bütün kültürleri yok etmekte, marjinalleştirmekte ve bütün bunları da demokrasi büyümesi ile gerçekleştirmektedir (Kılıçbay, 2002).

Giddens küreselleşmenin de diyalektik bir süreç olduğunu ve uzak mekânların birbirlerine bağlandığını, yerel olayların çok uzak yerlerdeki olaylarla biçimlenebildiğini veya tersinin olabileceğini yani toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Giddens küreselleşmenin boyutlarını 1- *Kapitalist dünya ekonomisi*, 2- *Ulus-devlet sistemi*, 3- *Uluslararası iş bölümü* ve 4- *Askeri dünya düzeni*, başlıklarında ele almaktadır (Giddens, 2021, s. 68-74).

Atasoy küreselleşme tanımlarında iki olguya, *Bilişim Devrimi* ve *Soğuk Savaşın sona ermesine* dikkat çekmektedir. Bilişim devrimi ile coğrafya-mekân farklılığının azaldığını, kültüre de etkisi olmakla beraber kültürün kendine özgüllüğünü ortadan kaldıramadığını açıklamaktadır. Bu anlamda Ulus Devlet, milli kültür ve milli kimliğin küreselleşmenin etkisine girince tepki olarak milliyetçilik akımlarında artış gözlemlendiğini açıklamaktadır. Soğuk savaşın sona ermesi ve teknolojinin artışı ile beraber oluşan tek kutuplu dünyada malların, sermayenin sınırsız dolaşımını destekleyen bir süreç olduğunu söylemektedir (Atasoy, 2018, s. 106).

Küreselleşme; kapitalizm, endüstri devrimi, fordizm, yalın üretim, modernizm, teknolojinin hızlı değişimi, çevre sorunları, kültür, ulus devlet, bölgesel oluşumlar, tüketim toplumu, ağ toplumu, risk toplumu, milliyetçilik, yeni toplumsal hareketler vb. birçok kavramın tartışılmasına, yorumlanmasına aracılık ederek Sosyolojinin düşün dünyasını oldukça zenginleştirmiştir. Küreselleşme olgusunun pek çok yönden ele alınarak toplumsal araştırma yöntemleriyle incelenmesi mevcut toplumu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Gündelik Hayat

Henri Lefebvre *Gündelik Hayat* kavramını oluşturmak için önce felsefe ile olan ilişkisini inceler. Lefebvre'ye göre, gündelik hayat felsefi değilmiş gibi, ideal olmayan gerçek dünyaymış dolayısıyla felsefi olanın üstünlüğünün kabul edildiği, daimiliği olmayan kopuk bir hayatmış gibi düşünüleceğini açıklar. Felsefe, kendisindeki eksikliği, gerçekliği çözmeye çalıştığında fark eder ve gerçeklik hakkında düşünme çabası felsefenin kendisini aşması olarak değerlendirilir. Felsefenin saf düşüncesi ile karmaşık ve saf olmayan gündelik hayatı birbirinden ayırmak gerekir. Bunun yolu olarak gündelik hayatı felsefe ile ele alıp çözümlenmek ve betimlemek gerekmektedir (Lefebvre, 2020, s. 22-23).

Andy Bennett Gündelik Hayat kavramını kültürün değişik görünümüleri olan moda, turizm, medya, müzik, karşı-kültür çalışmaları altında inceler. Bennett, Mike Featherstone'den esinlenerek kavramın çok zorluk çıkardığını, terimin belirsiz olduğunu, her şeyin içine atılabileceği bir kategori olduğunu, kavramın alışıldık, kabullenilmiş, sağ duysal olana vurgu yaptığını söyler. Gündelik hayatın araştırılmasında, kişinin eylemlerine, düzensizliğine ve rutinliğine dair açılardan bakılabileceğini açıklar. Kültür ve yapı arasındaki etkileşim ile oluşan gündelik hayat bu etkileşimin gerçekleştiği fiziksel alan olarak toplumsal araştırma için önemli bir nesne haline gelir (Bennett, 2020, s. 11).

Gündeliklik kavramı felsefi olmayı belirtir fakat felsefi bir eleştiri yapılarak bu kavram anlaşılabilir. Bu kavram gündelik hayattan gelmez onun felsefi açıdan mümkün olup olmadığını göstermeye çalışır. Dolayısıyla felsefe olmayan üzerine düşünen felsefe sayesinde anlaşılır ve felsefenin kendisini aşması olarak görülür (Lefebvre, 2020, s. 24).

Bennett'e göre, Emile Durkheim ve Karl Marx gibi sistem yaklaşımcıları açısından gündelik hayat, kolektif temsiller yoluyla sürdürülen, bireylerin tahakküm altına alındığı ve sömürüldüğü bir alan olarak ele alınmaktaydı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında toplumsal eylemin yalnızca yapısal kuvvetlerin etkisi altında gerçekleştiği düşüncesini söyleyen sistem kuramcılarının karşı yeni kuramcılar, bireylerin faillik kapasitelerinin yok sayıldığını düşündükleri için itiraz etmişlerdir. Bennett'e göre, Max Weber ve Herbert Mead'ın açıklamalarında, bireylerin toplumsal normlara pasif itaatle uymadıklarını, içselleştirmediklerini, eylemlerinde kendilerini motive eden düşüncelerinin de yer aldıklarını söyler (Bennett, 2020, s. 12-13).

Ensar Çetin'e göre gündelik hayat, içinde yaşadığımız toplumsal yapının etkileri ile bireyin fail olarak karşılıklı etkileşimi ile oluşan, zaman içerisinde yerleşik, rutinleşen günlük hayat eylemlerini, davranışlarını tanımlamaktadır. Gündelik hayatın sıradanlığı basit döngüsellığı ile sosyal bilimlerde göz ardı edilmiştir. Fakat gelişigüzel, basit görülen gündelik hayatın içerisinde kendini hiç göstermeyen, yok sayılan gizli bir bilincin varlığının olması tam da sosyal bilimcilerin incelemesi gereken bir özellik göstermektedir. Gündelik hayat, küreselleşme, teknolojik yenilikler, kültür, modernite gibi etkenlerle şekillenirken yine de bir uyum özelliği gösterir (Çetin, 2017, s. 57-58).

Gündelik hayat, işyerindeki davranışlar, mekanik beden hareketleri, geliş gidişler, zamanın akıcılığı, çizgisel tekrarlar ve döngüsel zaman gibi tekrarlardan oluşur. Üretici etkinliğinin, yaratıcılığın, nesnelere, anlamların, koşulların, ilişkilerin, yeniden üretimin incelenmesi, çözümlenmesidir (Lefebvre, 2020, s. 30). Gündelik olan da para, dakikalar her şey hesaba kaydedilir, sayılır, metreyle, kilogramla, ölçülür. İnsanlar doğarlar, iyi kötü yaşarlar, varlıklarını devam ettirmek için mücadele verirler, mutlu olur veya olamazlar. Gündelik hayat, üretimin somut sorunlarının olduğu mekândır, zamanın ruhunun iki yüzü olarak modernlik ile eş zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayat ve modernlik birleşirler, birbirlerini gizlerler ve meşrulaştırırlar. "*Gündelik olan ile modern olan farklılaşmakta mı yoksa homojenleşmekte midir?*" sorusu tartışılmaktadır (Lefebvre, 2020, s. 33-39).

Bennett; gündelik hayatta bireyin aktif bir fail olarak yer aldığını söyler. Schutz, Berger ve Luckmann gibi düşünürlerin fenomenolojik yaklaşımı ise, gündelik hayatın bağlama gönderim yapılan anlamlardan olduğunu ayrıca Ervin Goffman'ın gündelik hayatı toplumsal rollerin benimsenmesi yoluyla, bireylerin "*sahne özü*" ve "*sahne arkası*" benlikler yaratarak ve karar vererek rollerini öğrendiklerini ve devam ettirdiklerini açıkladığını söyler (Bennett, 2020, s. 14).

Çetin; sosyal gerçekliğin inşa edildiği bir alan olarak gündelik hayatı açıklayan bazı sosyal eylem teorilerinden bahseder. Bourdieu'nun, sosyal gerçekliği açıklamada tek başına makro sosyoloji teorilerin veya mikro sosyoloji teorilerin yetersiz kalacağı yönündeki tespitinin altını çizmektedir. Bourdieu'nun, bireylerin sosyal dünyaya mücadele etmek için kullandığı bilişsel bir yapı olarak toplumsalı anlama, algılama, onama ve değerlendirmede kullandığı şemalar dizisi ve sonuçta bireylerin sosyal dünyayı içselleştirdikleri bir yapı olarak *Habitus* 'u gösterdiğini açıklar. *Habitus*, bireylerin sosyal dünyada buldukları konuma bağlıdır fakat aynı konumda bulunan bireylerin *habitus*ları farklılık gösterebilir. *Habitus* hayat boyunca kazanılır ve bir sosyal tarih anının işlevi olarak gerçekleşebilir. *Habitus* hem sosyal dünyayı üretir ve hem de sosyal dünya tarafından üretilir. *Habitus* sosyal dünya tarafından yapılandırılırken, sosyal dünyayı da yapılandırır dolayısıyla iki taraflı bir diyalektik içerir. Çetin, Bourdieu'nun, bireylerin sahip olduğu dört çeşit sermaye türüyle (*ekonomik sermaye*, *kültürel sermaye*, *sosyal sermaye* ve *sembolik sermaye*) ve sahip oldukları *habitus*ları ile alanda verdikleri mücadele, gündelik hayatın sosyal gerçekliğinin olduğu, eylendiği bir uzam olarak görüldüğünü açıklar (Çetin, 2017, s. 45-47).

Bennett, yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın başlarında gündelik hayatın çekişmeli ve dinamik bir alan olduğunu, artık homojen bir bütün olmadığını, geç modernite döneminde kimliğin kültürel kaynağının kadim, yerel kültür olmaktan çıkarak küresel medya, kültür endüstrisi gibi referanslarla olduğu dolayısıyla kimliği etkileyen kültürün çoğul ve parçalı bir kavram haline geldiğini söyler. Önceleri statik, etnik olarak homojen olan, çerçeveleri çizilmiş gündelik hayatın uzamları artık çoklu ve çekişmeli olmakta ve kültürel melezleşme yoluyla sürekli yeniden tanımlanıp yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla geç modernite döneminde kültür ve gündelik hayat karmaşık ve parçalanmış içerik taşır ve tekil, özcü anlamlar yerine gittikçe heterojenleşen bir toplumda çok farklı anlamları ifade ederler (Bennett, 2020, s. 16-17).

Toplumsal yapı kavramı sosyolojinin önemli kavramlarından olup eylemlerin rastgele ortaya çıkmadıklarını, bunların belirli yollardan yapılaşmış, kalıplaşmış olgular olduğunu açıklar. Fakat toplumsal yapı fiziksel bir bina gibi statik olmayıp, sıradan insanların eylemleriyle sürekli yeniden inşa edilir. Bu görüş (Durkheim) örneğin para sisteminin biz olmadan önce var olan ve ekonomide bizim de kullandığımız bir yöntem olarak varlığını gösterir. Fiziksel dünya biz olmadan da vardır fakat toplumsal dünyanın biz olmadan varlığı düşüncesi yanlıcıdır. Bunu dil ile açıklayabiliriz. Dil uyulması gereken kuralları ile toplumsal olarak var olduğunda kullanılabilir, gelişir ve bu anlamda dil devamlı bir yapılaşma süreci yaşar. İnsanlar etkileşimlerinde kişisel tercihlerini yaparak tepki verirler. Yapı ile eylem arasındaki boşluğu Anthony Giddens *Yapılaşma Teorisi* ile aşmak ister. Buna göre Yapılaşma Teorisi *Yapının*

İkiliğine vurgu yapar ve eylem yapıyı kabullenirken, insanların düzenli davranışları ile yapı da eylemi varsayar (Çetin, 2017, s. 49-52).

Çetin'in altını çizdiği sosyal eylem teorilerinden biri de Jürgen Habermas'ın *İletişimsel Eylem Teorisidir*. Habermas, Marksist teorinin üretim ilişkileri-üretim araçları üzerinden oluşan paradigmasını yetersiz bularak iletişimsel eylem kuramını, “*Sistem*” ve “*Yaşantı Dünyası*” kavramları üzerinden *Amaçsal Rasyonel Eylem ve İletişimsel Eylem* tipolojileri şeklinde oluşturmuştur. Yaşantı Dünyasında iletişimsel eylemler gerçekleştirilirken, amaçsal eylemler de (ekonomik-siyasal) toplumsal olarak Sistem alanında gerçekleşir. Habermas, Schutz'un çalışmalarında kullandığı *Yaşantı Dünyası* kavramını geliştirir ve fenomenolojik yaklaşımdan daha kapsamlı olarak ele alır. *Yaşantı Dünyası* (*lifeworld*) kavramını, bireylerin gündelik hayatta etkileşim yapabilmeleri, ortak bir uzlaşım sağlayabilmek için sahip oldukları bilgi ve beceri stoğu olarak kullanır ve bireylerin yetenekli olduklarını, toplumun bireylerin gündelik yaşamdaki eylemleri ile yeniden üretildiğini söyler. Bu doğrultuda Yaşantı Dünyası kavramı ile sıradan insanların iletişim kurabilme ve etkileşimde dil kullanım becerilerini önemseyen Habermas, (sosyolojinin üzerinde uzlaşım sağladığı Kabile-Geleneksel ve Modern üç toplumsal evreden) kabile toplumunda sistem ve yaşantı dünyasının iç içe olduğunu, çok az farklılaşma içerdiği, gelenekselden modern topluma doğru gidildiğinde modern toplumda para-güç temelinde işleyen siyasal ekonomik sistemin de yaşantı dünyasını kontrol ettiğini söyler ve bu kontrole *Yaşantı Dünyasının Kolonileşmesi* adını verir. Habermas geç kapitalist dönemde kadın, eşcinsel, çevre, barış vb. toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını sistemin yaşantı dünyasını kolonileştirme çabasına bir karşı duruş olarak görür (Uğur, 2017, s. 37-41).

KÜRESELLEŞMENİN GÜNDELİK HAYATTA MİLLİYETÇİLİĞE TEMAS NOKTALARI

Dil

Küreselleşme olgusunun kültürü homojenleştirme etkisi dijital teknolojinin gelişimi ile hızla artmaktadır. Bu etkiyi kültürün önemli bir bileşeni olarak “*dil*” üzerinde görmek mümkündür. Dil, millete dair geliştirilen kavramlarda en çok yer alan unsurdur. Dil, iletişimde ve toplumsallaşmada etkindir. Dil ile kendimizi ifade ederiz, etkileşimde bulunuruz ve toplumsal oluştururuz. Dil, tarihsel bir geçmişi içermesi ve kendisi de bir kültür olarak toplumsal yapının en önemli bileşenlerindedir. Dil, milletin mazisi, bugünün yaşatanı ve geleceği kurmanın yoludur.

Günümüzde her topluluğun sahip olduğu dil üzerinde küreselleşmenin baskısı olmaktadır. Küresel medya, eğlence dünyası, (kültür endüstrisi) internetin de gelişmesiyle oluşan çeşitli sosyal medya platformları *Facebook*, *Twitter*, *WhatSapp*, *Instagram*, *You Tube*, *Reddit*, *TikTok* vb. değişik sembolik işaretleri (emojiler) dil yerine kullanmaktadırlar. Yerel dillerin üzerinde zaten var olan küresel dil baskısı ayrıca bu yeni sosyal medya dil kullanımı ile daha da artmıştır. Sosyal medya insanların yazı kullanımını da oldukça azaltmaktadır. Artık kimse mektup, kutlama kartları yazmamakta bunun yerine küresel sermayelerin geliştirdikleri sembollerini kullanmaktadırlar. Milliyetçilik duygusu ve davranışları yerel dil üzerindeki bozulmalara karşı koyamamaktadır. Günümüzün bireyi sosyalleşmesini dijital teknoloji ile sağlarken, kullandığı dili artık Mısır hiyeroglifleri olan sosyal medya emojilerine terk etmektedir. Milliyetçilik duygu ve düşüncelerini yaşadığı, sahip olduğu dil üzerinden gerçekleştirmeye çalışan bireyler, dil üzerindeki teknolojik ve emperyal baskıdan dolayı kendi dilini kullanamadığı için gerilim yaşamaktadır. Özellikle milliyetçilik hassasiyetleri yüksek olan ebeveyn konumundaki çocuklarıyla olan iletişimlerinde öz dili yerine küresel sembollerin kullanılması bir çatışma alanı ortaya çıkarmaktadır.

We are social 2023 raporunda; 5,4 milyar kişinin (dünya nüfusunun %68'i) cep telefonu kullandığı, 4,76 milyar kişinin de (dünya nüfusunun yaklaşık %60'ı) sosyal medya kullandığı yer almaktadır. İnternette geçirilen süre 6 saat 37 dakikadır. İnternet kullananlar 5,16 milyar kişi olmuştur. Sosyal medya kullanımı 1-Facebook 2,9 milyar kişi, 2-You Tube 2,5 milyar kişi, 3- WhatSapp 2 milyar kişi, 4-Instagram 2 milyar kişi olarak sıralanmaktadır (Social, 2024).

Yabancılar

“*Biz*” ve “*öteki*” duygusu, yabancıların (ötekinin) bulunduğu ortamlarda en yüksek değerine ulaşır. Ötekinin varlığı “*Biz*” olabilmenin temel şartıdır. Yani aslında bizi var eden öteki bir diğer deyişle yabancı olandır. Yerli, bizden olanı tanımlamak için bile yabancıya ihtiyaç duyarız. Ulusların ve toplumların birlik olmasında “yabancı” olanın etkisi tartışılmaz oranda vardır.

Küreselleşme olgusunun bir özelliği de dünya üzerindeki insanların mobilitesindeki artıştır. Ulaşım ve iletişimde teknolojinin hızla gelişmesi, ülkelerarası ilişkilerde barışın yerleşmesi ve iyi ilişkiler sürdürülmesi, turizm faaliyetleri ve diğer ülkelere emek gücünün yayılmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte ekonomik ve siyasi özgürlük olarak kötü durumda olan ülke vatandaşları özellikle gelişmiş Batı ülkelerine göç etmektedirler. Ayrıca bölgesel çatışmalar veya iç savaş durumlarında trajediler oluşmuş ve insanlar yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Ülkelerarası belirli anlaşmalar doğrultusunda olmayıp da, kalacak yeri, çalışacak işi olmayan zorunlu göç ile başka ülkelere giden yabancılar, o ülkede başta güvenlik sorunu ve kültürel uyumsuzluk ile gerilim alanları meydana

getirmektedirler. Olumsuzluk oluşturan bu gerilim alanları ile insanların milliyetçilik duyguları pekişmekte ve gündelik hayatta gruplar arasında sıcak tartışmalara neden olabilmektedirler.

Göç olgusu ile milliyetçilik duygusu arasında diyalektik bir ilişki görülmektedir. Göç edilen ülke toplumu ve göç eden topluluk karşılaştıklarında her iki toplulukta da milliyetçilik duygusu artmaktadır. Göç eden topluluk insanları birçok sorunla baş edebilmek için yalnız kalmayıp birlikte davranmakta ve kültürlerine sahip çıkmaktadırlar aynı anda göç edilen ülkenin insanların da milliyetçilik duygularını tahrik etmektedirler. Göç edilen ülkenin dini düşünceleri ve/veya etnik yapılarında büyük farklılıklar var ise oluşan gerilimler sıcak çatışmalara varabilmektedir.

Ülkemize Afganistan'da meydana gelen savaş, Irak savaşı ve Suriye iç savaşı sonrasında kitlesel göçler yaşanmıştır. 2018 ve 2023 yıllarında toplam 1.546.998 düzensiz göç olmuştur. Düzensiz göçler ile beraber geçici koruma kapsamında 2021 yılında 3.737.369 Suriyeli geçici koruma kapsamında 2023 yılında 3.214.780 Suriyeli geçici koruma kapsamındadır ve Suriye'liler 81 ilimize dağılmış durumdadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Göç ile yurdumuza gelen insanlara hükümetlerce sosyal ve ekonomik insani programlar yürütülmektedir. Göç ile gelen insanlara barınma, yiyecek-giyecek, eğitim, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması bütçeye belirli bir yük getirmektedir. Göç ile gelen yabancılar emek piyasasında yer alarak emek maliyetlerini düşürmektedir fakat o ülkenin istihdam olanaklarını kullanmaktadırlar. Ekonomik açıdan düşük seviyede olan ve gelir dağılımı bozuk olan ülkenin vatandaşları zaten bir şekilde bütün yaşamı zorlaşmış yabancılarla değişik birçok nedenle gündelik hayatta karşı karşıya geldiğinde yeni bir gerilim alanı oluşturmaktadırlar.

Giyim, Yiyecek-İçecek (Tüketim, Ekonomi)

Küreselleşme ile birlikte değerlendirilen olgulardan biri de neoliberalizmdir. Neoliberalizm uygulamalarının bir başlığı olarak özelleştirme uygulamaları ile Devlete ait pek çok kamu yatırımı fabrikalar, tesisler kamudan özel şirketlere satılarak devredilmiştir. Özelleştirilen bu işletmelerin yerli ürünleri yerine artık yabancı firmaların markaları piyasada yer almıştır. Sermaye sahipleri yabancı fakat ürün isimlerinin yerli olması milliyetçi düşünceye sahip tüketicilerde karmaşık duygulara neden olmaktadır.

Küreselleşmenin itici gücü olarak gösterilen olgulardan biri de sermayenin ve metanın sınırsız dolaşımını içermektedir. Yabancı sermayenin başka bir ülkede yatırım yapmak istemesi özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından istenmekte ve yabancı sermaye yatırımlarını arttırmak için hükümetlerce vergi muafiyetleri, arazi tahsisi vb. ekonomik politikalarla desteklenmektedir. Bu tür yabancı yatırımcıların yatırım yapılan ülkede orman, tarımsal alan, belirli ekosistem içeren yerler, sahil yerleri, tarihi ören yerleri vb. yerlerde özellikle çevresel atık bırakma riski olan, madencilik, enerji sektörü alanlarda faaliyet göstermesi çevre duyarlılığı olan milliyetçi kesimlerde endişelere neden olmaktadır. Bu tür işletmelerin bulunduğu yerlerdeki yöre sakinleri, ormanlarını, derelerini, topraklarını korumak için çevreci eylemlerde bulunmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle, önceleri yurt dışında çalışan Türkler için planlanan bedelli askerlik, yabancı bir ülkedeki Türkler için modern yaşamda milliyetçi bir özellik taşımaktadır. Ülkemizde askere gitmek geleneksel değerler arasında önemli yer tutmaktadır. Askere gidecekler kına yakılmakta ve asker ocağı "*peygamber ocağı*" olarak nitelendirilerek bir kutsiyet atfedilmektedir. Askere gitmek, *Mehmetçik* olmak erkekler için bir gurur vesilesi olmaktadır. Son dönemlerde bedelli askerlik uygulaması yaygınlaşarak yurt içinde de uygulanmaktadır. Askerlik yaşı ve genç erkeklerin iş hayatı aynı dönemlere denk düştüğü için, iş hayatını ertelememek adına erkekler bedelli askerliği tercih etmekte ve yaklaşık yirmi sekiz günlük bir sürede askerlik vazifelerini yerine getirmektedirler. İş hayatından dolayı askerlik vazifesini bedelli yapmanın milliyetçi düşünceye sahip bireylerde burukluk yarattığı görülmektedir.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireyler, daha iyi üniversite eğitimi almak, mesleki gelişimlerini arttırmak, yüksek gelir ve istihdam garantisi için Batı ülkelerine (Avrupa ülkeleri, A.B.D.) gitmektedirler. Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için yabancı ülkelere giden veya çocuklarını gönderen milliyetçilik hassasiyeti olan bireyler, karşılaşılabilecek kültür farklılığından dolayı endişe duymaktadırlar. Ekonomik rahatlık ve daha iyi eğitim için bireyler kendileri ve/veya çocukları için böyle bir endişeleri olsa bile bu ülkelere gitmekte veya çocuklarını göndermektedirler.

Toplumların sahip oldukları kültürün büyük oranda belirleyicisi üretim şekilleri ve üretim ilişkileridir. Sahip olunan coğrafya, iklim ve doğal zenginlikler ülkelerin üretim şeklini, kültürünü, gündelik hayatını belirlemektedir. İnsanların sağlıklı yaşamları için besin maddesi ihtiyaçlarını gıda ile karşılamaları gerekir. Gıda tüketimi, yalnızca besin maddeleri ihtiyacını karşılamakla kalmaz aynı zamanda yemek yeme kültürü yeniden üretim yoluyla toplumsal birçok ilişkiyi de şekillendirir. Birlikte yemek yeme, toplumsal en küçük birim olan aile olmayı, kadın erkek ilişkilerini, birçok toplumda mutfak işlerinin kadına verilmesini, yemeğin yenilmesi sırasında sergilenen seremoniler olmak üzere yemeğin tüketilmesinden fazla sosyal ilişkileri barındırmaktadır. Geleneksel yapı içerisindeki

toplumlarda yemek ahlaki, dini vb. çok farklı anlamlar içerir. Kentleşmenin artmasıyla geniş aileden çekirdek aileye geçiş, zamanı kullanma ihtiyacı gibi nedenler yemek kültürünü değiştirmiştir. Teknolojik gelişme gıda sektöründe de büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Kent yaşamının hızlılığı karşısında insanlar restoranlarda veya paket yaptırarak hazır yemek (*fast-food*) kültürünü benimsemiştir. Günümüzde ise internetin yayılması ile sipariş verilip eve yemek getirilerek tüketilmesi çok yaygınlaşmıştır. Çalışanlar için, mesai bitip işyerinden çıktığında cep telefonları ile internet siparişi verilip, yemek ile aynı zamanda evde bir araya gelme imkânı vardır.

Hazır yemek menüleri yerel kültüre sahip yemeklerle (lahmacun, pide, dürüm, döner vb.) beraber bütün dünyada tüketilen hamburger, pizza, kızarmış tavuk, sandviç vb. birçok yemekleri soframıza getirmiştir. Özellikle çocuklar ve gençler tercihlerini fast-food yiyeceklerden yana kullanmaktadırlar. Milli yerel yemekler aile toplantılarında, bayramlarda ve/veya özel günlerde hazırlanmakta ve tüketilmektedir. Yerel kültürü içeren damak tadına sahip olan insanlar özellikle zamana dayalı kent yaşamında yemek tercihlerinde zorlanmaktadırlar.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının yayınladığı Gıda ve İçecek Sektörü Raporu (2021) verilerine göre; Dünyada tarımsal üretimde birinci sırada Çin ve sırasıyla Hindistan, ABD ve Brezilya gelmektedir. Türkiye ise gıdaya yönelik tarımsal üretimde on birinci sırada yer almaktadır. Dünyada çok uluslu şirketler Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde milyonlarca hektarlık tarım arazisi kiralarak, tarım-gıda ürünlerine yatırım yapmaktadırlar. Türkiye’de de gıda-içecek sektörü bu yatırımlar için tercih edilmektedir. Çokuluslu şirketler sektörde 2017 yılından bu yana yaklaşık 960 milyon ABD doları tutarında doğrudan yabancı yatırım yapılmıştır. 2020 yılında imalat sanayine yapılan uluslararası doğrudan yatırımların yaklaşık %7,3'lük kısmı gıda-içecek ve tütün ürünlerine yapılmıştır (Müdürlüğü, 2024).

Spor

Spor, beden ve zihin gelişimi için yapılırken, spor müsabakaları büyük bir keyif içerisinde ve yarışmacılardan bir taraf tutularak heyecan içerisinde seyredilmekte ve/veya takip edilmektedir. Kapitalizmin sporu bir ürün olarak görmesiyle birçok spor dalı karmaşık bir hale gelmiş, spor müsabakasının ekonomik hacminin artması, kazanan tarafa yüksek ekonomik gelir getirmesi, sporun etik anlayışında endişelere sebep olmuştur. Spor birçok farklı dalı ile kapitalizmin tüketicilere sunduğu, medya ve eğlence dünyasının geniş olanakları ile küresel olarak takip edilen, çok zaman ve para harcayan bir endüstri haline gelmiştir.

Uluslararası spor karşılaşmaları özellikle futbol, basketbol, voleybol vb. milliyetçilik duygularının yoğun şekilde gösterildiği bir atmosfer oluşturmaktadır. Milli maçlar, seyircilerin önceden hazırlık yapılarak, bayraklar, bayrak renginde dövme, yüz boyaları, çeşitli milli figürler vb. ile kalabalık bir halde, karşılaşmanın başında milli marşlar söylenerek, milliyetçiliğin kutsandığı, coşkun ve heyecanın yüksek hazlarla yaşandığı bir şenlik ortamında izlenmektedir. Özellikle, iç gerilimleri az olan, dış ülkelerle ve komşularıyla bir sorunu bulunmayan ülkelerin vatandaşları için böylesine milli karşılaşmalar milliyetçilik duygularının doruk noktalarına ulaştığı, millet olma bilincinin pekiştirildiği zamanlar olmaktadır. Mevcut devlet otoritesi de bu coşkulu anların yaşanması, milliyetçi duyguların coşması için her türlü tedbiri almaktadır.

Spor karşılaşmalarında bir takımın taraftarı olmak milliyetçilik duygusuna benzemektedir. O takımın renklerini benimsemek, kulüp sembolünü taşımak aidiyet duygusu oluşturarak o kişinin kimliğinin bir parçası haline gelmektedir. Günümüzde takım sporlarında kapitalizmin etkisi ile yabancı oyuncu oynatılması çok yaygındır. Örneğin Türkiye’de futbol karşılaşmalarında sahada en az üç yerli oyuncu oynatılması ile sekiz adet yabancı oyuncu yer alabilmektedir. Bu durum taraftarı olunan kulüp takımının milli duygular içerisinde değerlendirilmesini engellemektedir. Aynı şekilde milli takımlarda da yabancı uyruklu oyuncular belirli şartları yerine getirerek başka ülkenin vatandaşlığına geçip o ülkenin milli takımı oyuncusu olabilmektedirler. Örneğin 2001 yılında Gana kökenli siyahi oyuncu Gerald Asamoah Alman futbol tarihinde bir ilk olarak Alman Milli takımında oynamıştır. Aynı şekilde Brezilyalı oyuncu Marco Aurelio 2006 yılında Türk Milli futbol takımında görev almıştır. Milli maçlarda yabancı oyuncuların oynaması milliyetçi duygularla milli takımın taraftarı olunmasında çelişik hisler yaratmaktadır.

Bir ülkede bulunan spor kulübü tarihsel geçmişleriyle birlikte o ülkenin kültürel değerleri arasında sayılabilmektedir. Örneğin futbolda Türkiye’de Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş veya bir Anadolu takımı yine aynı şekilde Almanya’da Bayern Münih veya İngiltere’de Manchester United o ülkelerin kültürel değerleri içerisinde yer alır. Özellikle geçmişte diğer ülke kulüpleriyle oynadığı maçlar, alınan kupalar o kulübün spor kulübü olmasının yanı sıra ayrıca bir milli değer olarak taraftarlarının gönlünde yer almaktadır. Günümüz kapitalizm ilişkileri içerisinde futbol bir endüstri halini almıştır. Bu endüstri içerisinde zengin uluslararası şirketler herhangi bir ülkedeki bir futbol kulübünü satın almakta yatırımlarını bu şekilde gerçekleştirmektedirler. Yani taraftarı olduğumuz bir takımın sahibi yabancı bir ülkenin sermayesi içerisinde yer almakta bu durumda taraftarların aidiyet duygularında soru işaretleri taşımalarına neden olmaktadır.

Medya-Eğlence

Medya, küreselleşme olgusunun gündelik hayatımızda en sık karşılaştığımız öğelerinden biridir. Özellikle görsel medya kaynağı olarak televizyon günlük rutinitimizde en çok kullandığımız araçlardır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun (RTÜK) 2018 yılı “*Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*” sonuçlarına göre; Araştırmaya katılanların %40,9’u en fazla oran olarak televizyon izlemektedir. Türkiye’de günlük ortalama 3 saat 34 dakika TV izlendiği, önceki yıllarda yapılan araştırmalarda 2006 yılında bu oranın 5 saat 12 dakika, 2009 yılında yapılan araştırmada 4 saat 36 dakika ve 2012’deki araştırmada ise 4 saat 24 dakika olduğu televizyon izleme süresinin azaldığı tespit edilmiştir. En çok izlenen programlar “*haberler*” ve “*yerli diziler*” olarak bulunmuştur (Başkanlığı, 2024). Televizyon izlenme süresinin azalmasının nedeni ise televizyonun yerini bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. yeni kaynakların almasıdır.

“Kitle kültürü” ifadesi yerine “kültür endüstrisi” terimini kullanan Horkheimer ve Adorno “Kültür Endüstrisi” kavramını şöyle açıklarlar; kültür endüstrisinde bilindik ürünler tüketiciler için planlı bir şekilde üretilir, kültür endüstrisi üstten müşterilerini bir araya getirir, yüksek kültür ve düşük kültür alanlarını birleştirmeye çalışır, kitleler birincil değil ikincildir, tüketiciler kültür endüstrisinin öznesi değil nesnesidirler. Kitleler kültür endüstrisinin ideolojisidir ve kar güdüsü öncelik taşır. Sanat yapıtlarının özerkliği kültür endüstrisi ile yok edilir. Kültür endüstrisinde düşünsel yapılar sonuçta birer metadır (Adorno, 2021, s. 109-111). Kültür ürünlerinin metalaşarak alınır satılır hale getirilmesi, Adorno’nun “*Kültür Endüstrisi*” kavramı günümüz medya ve bu platformlarca uygulanmaktadır. Televizyon yayınlarında küresel etki internet ortamında yayın yapan uluslararası yeni platformların ortaya çıkmasıyla artmıştır. Ülkemizde, *Netflix, Blue TV, Prime Video, Gain, Disney +, Bein Connect* vb. platformlar filmler, diziler, spor programları, belgesel programlar, eğlence programları, yarışma programları vb. çok seçenekli yayın yapmaktadırlar. Bu platformların çoğunun sahibi Batılı çok uluslu sermaye şirketleridir. Bu platformların izleyicileri Batı merkezli kültürel yayınların karşısında geleneksel milliyetçilik duygu ve düşüncelerinin yeniden üretiminde zorlanmaktadırlar.

SONUÇ

Küreselleşme olgusunun başlıca iddialarından biri, her türlü teritoryal sınırları aşarak bütün insanlara meta, sermaye, kültür, siyasi düşünce vb. şekilde ulaşabileceği yönündedir. Bu imkânı sağlayan teknolojik düzey artarak devam ettiğinden dünyanın birçok yerinde Afrika, Avustralya yerlileri, kutup bölgelerinde Eskimolar, vb. en azından iletişim teknolojisi ile bütün dünya ile iç içedir. Küreselleşmenin olumlu etkileriyle beraber olumsuz olarak görülen yönü, yerel kültürleri ortadan kaldırıp homojen bir kültür (Batı kültürü) oluşturabileceğidir. Kültürlerin farklılığı dünya toplumları için bir zenginliktir. Kendi kültürüne sahip çıkmak, kültürünü korumak ve diğer kültürlerle de saygı göstermek, barış içinde bir dünya anlamına gelecektir.

Günümüz dünyasında bireyler, gündelik yaşamlarında küreselleşme etkilerinin milliyetçilik duygu ve düşüncesine temas ettiği alanlarda zorluk yaşamaktadırlar. Teknolojinin yenilikleri olan cep telefonları, internet, dijital iletişim, küresel medya, sahip olduğumuz dil, kültür yerine farklı bir dil ve kültür sunmaktadır. Küresel medya, neyi izleyeceğimizi, neyi okuyacağımızı, ne ile eğleneceğimizi bize söylemektedir. Küreselleşmenin ürünleri, yeme-içme, giyinme gibi gündelik pratiklerimizi tek tip haline getirebilmektedir. Sıcak çatışmalarla beraber ekonomik yönden düşük olan ülke vatandaşları bir şekilde diğer ülkelere yoğun göç etmektedir. Göç eden insanlar farklı bir kültürde ve yaşam zorluğu içinde endişe halindeyken, göç ettikleri ülkenin insanları da gündelik yaşamlarında ekonomik, sosyal her alanda yabancıları kendilerine bir rakip olarak görmekteirler. Bu anlamda göç olgusu da çift taraflı bir gerilim unsuru olarak yer almaktadır.

Toplumsal değişimin yönü ve etkisinin nasıl olacağı, ekonomi, teknoloji, siyasi düşünceler vb. birçok farklı etmenlere bağlı olarak belirsizliğini korumaktadır. Bütün kültürel farklılıkların zenginlik olacağı ön kabulü ile dünya barışını korumaya yönelik her türlü gelişmenin, değişimin Sosyoloji alanında da desteklenecek bir öneri olduğu düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (2021). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anderson, B. (2023). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.

Atasoy, F. (2018). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Atasoy, F. (2020). *Milliyetçilik Tartışmaları*. İstanbul: Net Kitaplık Yayıncılık.

Başkanlığı, K. A. (2024, Şubat 16). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*. T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kamuoyu Araştırmaları: https://www.rtuk.gov.tr/televizyon_izleme_egilimleri_arastirmasi_2018/335 adresinden alındı.

- Bennett, A. (2020). *Kültür ve Gündelik Hayat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gellner, E. (2022). *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: Hil yayın.
- Giddens, A. (2021). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024, Şubat 01.02.2024). *İstatistikler Göç alanındaki Güncel Sayılar*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/raporlar3> adresinden alındı
- Gökalp, Z. (2020). *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kripto Basım Yayım.
- Habermas, J. (2018). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2020). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jurgen Osterhammel, N. P. (2021). *Küreselleşmenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Keyman, E. F. (2002, Şubat 1). Kapitalizm Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak. *Doğu Batı Üç aylık Düşünce Dergisi*, s. 55-57.
- Kılıçbay, M. A. (2002, Şubat 1). Kültür Çoğunluğu Sona Ererken. *Doğu Batı Üç aylık Düşünce Dergisi*, s. 120-121.
- Lefebvre, H. (2020). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Müdürlüğü, S. G. (2024, Şubat 16). *Gıda ve İçecek Sektör Raporu 2021*. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı: <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sektor-raporlari/mu0111011413> adresinden alındı
- Özkırımlı, U. (2019). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı yayınları.
- Renan, E. (2016). *Ulus Nedir?* İstanbul: Pinhan yayıncılık.
- Ritzer, G. (2022). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, A. D. (2022). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Social, W. A. (2024, Şubat 13). *Digital 2023. We Are Social*: <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> adresinden alındı
- Uğur, P. D. (2017). Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Modernite: Jürgen Habermas. P. D. Suğur, & P. Görgün Baran içinde, *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler* (s. 37-41). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını.